

MEMLEKETİMİZDE SON PARLAMENTO SEÇİMLERİ

1968 — 1973

Doç. Dr. Servet ARMAĞAN

Memleketimizdeki Genel Parlamento seçimleri hakkında daha evvel neşrettiğimiz yazıda (1), başlangıçtan 1966 yılına (dahil) kadar yapılmış seçimlerin özelliklerini belirtmiştik. Takdim ettiğimiz bu yazı onun bir devamıdır.

Takip ettiğimiz metod; seçimlerde tatbik edilen mevzuat, seçime katılan siyasi partiler, seçimlerin diğer özellikleri ve neticelerini belirtmek şeklinde idi. Bu yazıda da aynı usul takip edilmiştir. 1961 Anayasası devrinde Milletvekilleri seçimi yanında Cumhuriyet Senatosu üyelerinin de her 2 yılda 1/3 üyesinin seçimi yapılmaktadır. Bu seçimler de birer genel seçimdir. Bu sebeple araştırmamızın hudutları içine alınmış bulunmaktadır. Yapılan ara seçimlere, esas itibariyle temas etmiyoruz; ancak neticelerini vermekte yetiniyoruz.

Seçim tarihimizin bu kısmının başlıca özelliği, Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimlerinin 1968 yılından sonra, ancak 1973 yılında yapılabilmiş olmasıdır. Anayasa hükmü icabı (md. 73/2) 2 senede bir yapılması gereken yenileme seçimleri, Anayasa değiştirilmek suretiyle ertelenmiştir. Böyle bir geciktirmenin belki de tek faydası, memleketimizi her sene seçim yapma külfet ve masrafindan kurtarmış olmasıdır. Bundan evvelki yazımızda da belirttiğimiz gibi, 1963 yılında yapılması gereken 1/3 yenileme seçimlerinin, Anayasaya aykırı olarak 1964 yılında yapılması sebebiyle, o tarihten

(1) Bkz. İHFM, c. XXXVIII, s. 3-4, sh. 45-100 (1968).

beri memleketimizde her sene (mahallî seçimler de dahil) seçim yapılmak zarureti ortaya çıkmıştı (2).

Araştırmamızın sonunda, 1961-1973 seçimleri arasında, karşılaştırmalar yapmak suretiyle, genel bir fikir vermeye çalışacağız.

I — 1968 Seçimleri

2/6/1968 günü yapılan bu seçimde, 24 ilde Cumhuriyet Senatosunun üçüncü 1/3 yenileme seçimi yapılmıştır. 304 s. K. nun geçici 2. md. si gereğince, bu Kanuna ekli 2 sayılı Listedeki A grubuna giren illerde (3) seçimler yapılmıştır. 1964 tarihli 1/3 yenileme seçimlerinde C grubu, 1966 da ise B grubuna giren illerde seçimler yapıldığından, bu defa sıra A grubunda idi. İleride görüleceği üzere, 1973 yılında yapılan 1/3 yenileme seçimlerinde yine C grubuna giren illerde seçimler yapılacak, B grubuna dahil olan illerde de yapılması gerektiği yolundaki itiraz Yüksek Seçim Kurulu tarafından reddedilecektir.

Seçimlere 6 siyasî parti katılmıştır: AP, CHP, CKMP, GP, MP, ve TIP.

Seçim sistemi olarak, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde bu defa da Nisbî Temsil sisteminin tatbik edildiği görülmektedir. Bu sistem sebebiyle, bağımsızlar da kazanma ümidiyle, seçime katılmışlarsa da, bir netice elde edememişlerdir.

Seçimler neticesinde AP 33, CHP, 13, MP, 1, GP de 1 senatörlük elde etmiştir.

Seçim neticeleri partiler tarafından çok farklı şekilde tefsir edilmiştir. Her parti kendisinin, bazı bakımlardan «üstün», veya hiç değilse «eskisine nazaran» kazançlı olduğunu iddia etmiştir.

Bu şekilde partilerin, seçimi değerlendirmeleri, memleketimizde hemen her seçim sonrasında görülmektedir. Nitekim daha evvelce olduğu gibi, 1973 seçimlerinden sonra da bütün partiler seçim neticelerinin «memnuniyet verici» olduğunu belirtmişlerdir.

(2) İbid., 41.

(3) Bu iller şunlardır: Adıyaman, Aydın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Edirne, Gaziantep, İçel, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Maraş, Nevşehir, Ordu, Sinop; Sivas; Zonguldak.

Seçim neticeleri 12/6ş1968 t. ve 12.922 s. lı R.G. nüshasında neşredilmiştir. Burada Milletvekilleri ara seçimleri de ilân edilmiştir. Çünkü bu seçimlerde, boşalan milletvekillikleri için bazı illerde ara seçimleri yapılmıştı.

Her ikisine ait neticeler şöylece belirtilebilir:

1 — Cumhuriyet Senatosu Üyeleri seçimi yapılan 24 ildeki seçmen sayısı, oyunu kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayıları ile siyasi partilerle bağımsızlıkların aldıkları geçerli oy sayıları,

Seçmen sayısı	:	5.416.153
Oyunu kullanan seçmen sayısı	:	3.596.594
Seçime katılma oranı	:	% 66,40
Geçerli oy pusulası sayısı	:	3.325.118
A.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	1.657.533
C.H.P. » » » » »	:	899.272
C.K.M.P. » » » » »	:	65.934
G.P. » » » » »	:	283.748
M.P. » » » » »	:	200.637
T.İ.P. » » » » »	:	156.677
Bağımsız » » » » »	:	61.387

2 — Cumhuriyet Senatosu Üyeleri seçimi yapılan 24 ilin tamamında toplam olarak siyasi partilerle bağımsızların aldıkları geçerli oy sayılarının bu illerdeki geçerli oy sayıları toplamına olan oranı,

A.P. sinin	:	% 49,85
C.H.P. sinin	:	% 27,05
C.K.M.P. sinin	:	% 1,98
G.P. sinin	:	% 8,53
M.P. sinin	:	% 6,03
T.İ.P. sinin	:	% 4,71
Bağımsız	:	% 1,85

100,00

3 — Milletvekilleri ara seçimi yapılan 5 ildeki seçmen sayısı, oyunu kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayıları ile siyasi partilerle bağımsızların aldıkları geçerli oy pusulaları sayıları

Seçmen sayısı	:	2.131.369
Oyunu kullanan seçmen sayısı	:	1.139.945
Seçime katılma oranı	:	% 53,47
Geçerli oy pusulası sayısı	:	1.048.582
A.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	507.241
C.H.P. » » » » »	:	295.069
C.K.M.P. » » » » »	:	23.448
G.P. » » » » »	:	66.079
M.P. » » » » »	:	85.665
T.İ.P. » » » » »	:	67.502
Bağımsız » » » » »	:	3.578

4 — Milletvekilleri ara seçimi yapılan 5 ilin tamamında toplam olarak siyasi partilerle bağımsızların aldıkları geçerli oy sayılarının bu illerdeki geçerli oy sayıları toplamına olan oranı,

A.P. sinin	:	% 48,37
C.H.P. sinin	:	% 28,14
C.K.M.P. sinin	:	% 2,24
G.P. sinin	:	% 6,30
M.P. sinin	:	% 8,17
T.İ.P. sinin	:	% 6,44
Bağımsız	:	% 0,34
		100,00

II — 1969 Seçimleri

1 — Seçimler

Bu seçimler, Millet Meclisinin 1961 Anayasasından sonraki 3. seçimidir. 12 Ekim 1969 Pazar günü yapılmıştır.

Seçimlerde tatbik edilen kanun bakımından enteresan bir durum vardır: Seçimlerden evvel, seçimlerle ilgili kanunların bazı maddelerinin yürürlükten kaldırılması ve 306 s. Milletvekili Seçimi Kanununa bazı maddeler eklenmesi hakkındaki 20.3.1969 t. ve 1036 s. K. kabul edilmiştir (4): Bu kanun seçim sistemini değiştirmekte, tatbik edilmekte olan *Millî Bakıyye* sistemi yerine *barajlı D'Hondt* sistemini getirmekte idi. Anayasa Mahkemesi bu kanunun 32/4. ve 5. fıkralarını Anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir (5). Üzerinde, gerek politikacılar ve gerekse ilim adamları tarafından çok durulan bu karar, halâ münakaşa mevzuudur (6). Bu kararın mevzuumuz bakımından ilgili ve enteresan olan tarafı «*baraj*» esasını Anayasaya aykırı bularak, iptal etmesidir: Anayasa Mahkemesine göre baraj usulü âdil değildir ve demokratik hukuk Devleti prensibine ve 55. md. deki «*serbestlik*» ilkesine de aykırıdır. 1969 seçimleri, iptal kararı neticesi, millî bakıyyesiz ve barajsız D'Hondt sistemine göre yapılmıştır.

14.789.356 kayıtlı seçmenden 9.516.062 seçmen oyunu kullanmıştır. Seçime katılma oranı % 64.35 dir.

Seçimlere 8 parti katılmıştır: A.P., B.P., C.H.P., G.P., M.H.P., T.I.P. ve Y.T.P.

Seçimler için partilerin hararetli şekilde propağanda yaptıkları görülmüştür. En alâka çekici seçim propağandası A.P. ile C.H.P. arasında geçmiş; ancak T.I.P. ın da seçmenleri meşgul ettiği görülmüştür. A.P. ile C.H.P. arasındaki propağanda konuşmalarında, ağırlık merkezini din ve din istismarı teşkil etmiş; C.H.P. A.P. yi dini istismar etmekle suçlamış, A.P. ise, C.H.P. yi din düşmanlığı yapmakla itham etmiştir. C.K.M.P. de bazı çevreler tarafından din aleyhtarı olmakla suçlanmıştır. Seçim propağandalarında, C.H.P.

(4) R.G. 23/3/1968-12.856.

(5) Bkz. 3.4.6/5/1968 t. ve 1968/15 E., 1968/13 s. K.: R.G. 24/10/1968-13.035.

(6) Bkz. İlhan ARSEL, Anayasa Mahkemesinin Bazı Eğilimleri Üzerine Görüşler ve Anayasa Mahkemesi Kararlarından Özetler, Ankara, 1970, sh. 24 ve müt. Ayrıca Bkz. Mümtaz SOYSAL, Anayasaya Giriş, genişletilerek ikinci defa yayınlanmış, Ankara, 1969, 221, 259-260. Hürriyet Gazetesinin 18-20 Mart 1972 tarihinde İstanbul Tarabya Otelinde siyasî parti temsilcilerinin de katılması ile tertip ettiği «Seçim Semineri» nde, bu mevzu siyasî parti temsilcileri tarafından tenkit edilmiştir. Bu seminer konuşmaları bastırılmıştır. Bkz. sh. 159 ve müt.

sömürücüler ve aracılara, ve bunları destekleyenlere şiddetle hücum etmiş, halkın hayat seviyesini yükseltmek istediğini belirterek, yabancı sermayeye taraftar olanlara ağır hücumlarda bulunmuştur. A.P. Genel Başkanı ise, bilhassa C.H.P. yi hedef alarak, demokratik olmayan yollarla hareket edenlere ve sol zihniyete hücum etmiştir. Bu arada Konya'dan bağımsız aday olan Necmeddin Erbakan da, hücumlara hedef olmuştur (7). Bu propağandalar esnasında yaralanan ve ölenler olmuştur (8).

Seçimlere katılan partilerin aldıkları oylar ve kazandıkları milletvekilleri ile ilgili neticeler şöyledir (9):

1 — Türkiye itibariyle seçmen sayısı, oyunu kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayıları ile siyasi partilerle bağımsızların toplam olarak, aldıkları geçerli oy sayıları:

Seçmen sayısı	:	14.788.552
Oyunu kullanan seçmen sayısı	:	9.516.035
Seçime katılma oranı	:	% 64,35
Geçerli oy pusulası sayısı	:	9.086.296
A.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	4.229.712
B.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	254.695
C.H.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	2.487.006
G.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	597.818
M.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	292.961
M.H.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	275.091
T.İ.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	243.631
Y.T.P. sinin geçerli oy pusulası sayısı	:	197.929
(189) bağımsız adayın aldıkları geçerli oy pusulası sayısı	:	511.023

2 — Türkiye itibariyle toplam olarak siyasi partilerle bağımsızların aldıkları geçerli oy pusulalarının geçerli oy pusulaları toplamına olan oranı :

(7) Bkz. 8,9,11/10/1969 t. Cumhuriyet Gazeteleri.

(8) Bkz. 1/10/1969 ve seçim gününe yakın Cumhuriyet Gazetesi nüshaları.

(9) Bkz. R.G. 20/10/1969-13.331; Devlet İstatistik Enstitüsü 1969, Milletvekili Seçimi Sonuçları, Ankara, 1970, sh. VII, IX.

Adalet Partisi	: %	46,53
Birlik Partisi	: %	2,80
Cumhuriyet Halk Partisi	: %	27,36
Güven Partisi	: %	6,58
Millet Partisi	: %	3,22
Milliyetçi Hareket Partisi	: %	3,03
Türkiye İşçi Partisi	: %	2,68
Yeni Türkiye Partisi	: %	2,18
Bağımsızlar	: %	5,62

100.00

3 — Siyasî partilerle bağımsızların kazandıkları milletvekili sayısının Türkiye itibariyle milletvekili sayısına olan oranı:

Adalet Partisi	: %	56,89
Birlik Partisi	: %	1,78
Cumhuriyet Halk Partisi	: %	31,78
Güven Partisi	: %	3,33
Millet Partisi	: %	1,33
Milliyetçi Hareket Partisi	: %	0,22
Türkiye İşçi Partisi	: %	0,44
Yeni Türkiye Partisi	: %	1,33
Bağımsızlar	: %	2,89

4 — Siyasî Partilerin il seçim çevrelerinden kazandıkları milletvekili sayısı :

Parti	Milletvekili sayısı
A.P.	256
B.P.	8
C.H.P.	143
G.P.	15
M.P.	6
M.H.P.	1
T.I.P.	2
Y.T.P.	6
Bağımsızlar	13
Toplam :	450

2 — Yasama Faaliyetleri

1969 seçimlerinden sonra başlayan Yasama Döneminde, Seçim Hukuku ve Anayasa Hukuku alanında oldukça geniş ve müessir değişiklikler görülmüştür:

1 — 6/11/1969 tarih ve 1188 sayılı K. (10) ile Anayasanın 68. md. sindeki «affa uğramış olsalar da» ibaresi kaldırılarak, bu md. değiştirilmiştir. Ayrıca, Geçici 11. m.d. de kaldırılmıştır. Böylece, Anayasa Hukukumuzda «Siyasi Hakların İadesi» diye adlandırılan bu değişiklik ile Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından çeşitli cezalara çarptırılmış ve siyasi haklarından mahrum edilmiş kimselerin, bu haklarına kavuşması sağlanmak istenmiştir.

Ancak Anayasa Mahkemesi, bir müracaat üzerine verdiği karar ile, 1188 s. K. nu iptal ettiğinden, kaldırılan ibare ve Geçici 11. md. tekrar yürürlük kazanmıştır (11). İleride, bu istikamette bir değişikliğe yine teşebbüs edilecek ve gerçekleştirilecektir.

2 — 17/4/1970 t. ve 1254 s. K (12) ile Anayasanın 73. md. si değiştirilmek suretiyle, Senato 1/3 yenileme seçimlerinin geriye bırakılması sağlanmış, ayrıca Anayasaya yeniden Geçici bir 11. md. ilâve edilmiştir (13). Bu Geçici 11. md. de 73. md. deki değişikliğe paralel olarak Senato Seçimlerinin geriye bırakılmasını derpiş etmekteydi.

3 — 30/6/1971 t. ve 1421 s. K. (14) ile Anayasanın 56. ve 82. md. leri değiştirilmiştir. Konumuz bakımından ilgili olarak, 56. md. ye ilâve edilen bir fıkraya göre, «Son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda milletvekili kazanmış bulunan siyasi partilere Devletçe» mali yardım yapılacağı tanzim edilmişti. Daha sonra çıkarılan 30/4/1974 t. ve 1802 s. (15) Kanun

(10) Bkz. R.G. 12/11/1969-13.349.

(11) 1971/1-31 E.K.s. Karar (R.G. 7/6/1971-13.858).

(12) Bkz. R.G. 22/4/1970-13.478. Bu Anayasa değişikliğinden sonra, 17/4/1970 t. ve 1255 s. K. ile Anayasanın 131. md. si değiştirilmiş, Orman Suçlarının affı yasağı ortadan kaldırılmıştır. Bu kanun konumuzu ilgilendirmediğinden üzerinde durmadık (Bkz. R.G. 22/4/1970-13.478).

(13) Bkz. 21. no. lu dip notu.

(14) Bkz. R.G. 2/7/1971-13.883.

(15) Bkz. R.G. 9/5/1974-14.881.

da bu istikamette olarak 648 s. Siyasi Partiler Kanununun 74. md. sini tâdil etmiştir.

4 — 20/9/1971 t. ve 1488 s. K. (16) ile Anayasanın 35 asıl maddesi değiştirilmiş, ve Anayasaya 9 geçici md. ilâve edilmiştir. Bu değişiklik konumuz bakımından büyük bir özellik taşımamaktadır. Anayasaya ilâve edilen Geçici 12. md. ile, Milletvekili Seçiminin 12 Ekim 1973 tarihinde, Cumhuriyet Senatosunun 1/3 yenileme seçimlerinin de, bu tarihte ve birlikte yapılacağı tanzim edilmiştir.

5 — 15.3.1973 t. ve 1699 s. K. (17) ile A. nın 30, 57, 136, 138 ve 148. maddeleri değiştirilmiştir. Bunlardan konumuzu ilgilendiren 57/2 md. deki değişiklik, siyasi partilerin Anayasa Mahkemesince malî denetimine aittir.

Bu Anayasa değişiklikleri yanında 1973 seçimlerine kadar geçen devrede, Seçim Kanunları ile Siyasi Partiler Kanununu değiştiren bazı kanunlar da kabul edilmiştir:

1 — 24.3.1973 t. ve 1700 s. K. (18) ile 298 s. Seçim Kanununun 28-29, 32-39, 41, 46, 48, 110 ve 140. md. leri değiştirilmiştir. Bu değişiklikler daimî seçmen kütüğünün tanzimi ile, sandık seçmen listelerinin asılması, il seçim tutanakları ve seçmen kütüklerine itiraza ait yeni hükümler getirmektedir. 1700 s. K. ile ayrıca 298 s. K. na Yüksek Seçim Kurulunca yapılacak işlemlere ait Ek. md. 1 eklenmiştir.

2 — 26.6.1973 t. ve 1783 s. K. (19) ile 298 ve 306 s. Seçim Kanunları ve 648 s. Siyasi Partiler Kanunu değiştirilmiştir. Bu değişikliğin muhtevasında; siyasi partilerin adayları tesbit işi, radyolar-da propaganda, oylardaki terçih işaretleri ve yukarıda verdiğimiz 1699 s. K. na paralel olarak Anayasa Mahkemesi tarafından siyasi partilerin malî denetimine ait hükümler bulunmaktadır (20).

(16) Bkz. R.G. 22/9/1971-13.964.

(17) Bkz. R.G. 20/3/1973-14.482.

(18) Bkz. R.G. 30/3/1973 - 14.492 (5/4/1973 t. R.G. de düzeltme vardır).

(19) Bkz. R.G. 8/7/1973 - 14.588 (11, 20, 22/7/1973 t. R.G. lerde düzeltme vardır).

(20) 298 s. K. nun değiştirilen md. leri 52, 54; 306 s. K. nun 15, 19, 25-26, 31 ve 32. md. ler, 648 s. K. nun ise, 29-42, 44-47, 50, 59; 65; 67; 76-77; 79-82, 122 ve Geçici 6 ve 7. md. leri değiştirilmiştir.

III — Senato Seçimlerinin Geriye Bırakılması

Seçim tarihimizde seçimlerin ertelenmesi ile ilgili enteresan bir durum ve gelişme 1970 yılında yapılması gereken Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimleri ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır.

Oldukça enteresan olan bu gelişmelere kısaca temas etmek, seçim tarihimizin bir özelliğini belirtmeye yardım edecektir:

1968 yılında yapılan Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimlerinden iki yıl sonra (A. md. 73/2), yani 1970 yılında yine 1/3 yenileme seçimlerinin yapılması icab ediyordu. Ancak seçimler bu tarihte yapılamamıştır. Çünkü, bir defa «her sene seçim» yapmak külfetinden kurtulmanın şart olduğuna kanaat gelmişti. Bundan ayrı olarak, siyasi partiler tarafında da Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin geriye bırakılması lehinde bir temayül belirmişti (20 a).

Ancak seçimlerin geriye bırakılması için A. nın 74/1. md. si gereğince hareket edilmesi gerekiyordu: «Savaş sebebiyle seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimler kanunla bir yıl geriye bırakılabilir.» Ortada savaş durumu olmadığından, seçimlerin geriye bırakılması için bir sebep bulunması şarttı.

Bu çıkmazdan kurtulmak için Anayasa hükmünün değiştirilmesi cihetine gidildi. Senato seçimlerinin geriye bıraktırmak için Anayasa hükmünün değiştirilmesi o zaman tenkit mevzuu yapılmıştır. Ancak ortadaki zaruretler ve ızhar edilen arzular karşısında bundan başka çıkar yol bulunmadığı da teslim edilmek icab eder.

A. nın 73. md. sinin değiştirilme gerekçesinde, bu değişiklik şu görüşlere istinat ettirilmektedir:

«1961 Anayasası Halk oyu tarafından kabul edildikten sonra ilk Genel Seçimler Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu için Ekim ayında yapılmış bulunuyordu. Yukarıda belirtilen Anayasa hükümleri (74. md.) bakımından, Cumhuriyet Senatosunun üçte bir ilk yenileme seçiminin 1963 de yapılması söz konusu idi. Ancak; Cumhuriyet Senatosu seçimleri ile ilgili kanunun seçimlerin Haziran

(20 a) Böyle bir temayül 1969 seçimlerinden hemen sonra görülmüş. AP, CHP ve GP., her yıl seçim yapılmasının mahzurlu olduğunda ve Senatonun 1/3 yenilenme seçimlerinin ertelenmesinde anlaşmışlardır (Bkz. 18/10/1969 tarihli Cumhuriyet).

ayında yapılmasına dair hükmüne dayanılarak, Cumhuriyet Senatosunun ilk yenileme seçimleri 1964 Haziranında yapılmış, ve böylece memleketimizde her yıl seçim yapılması gibi, bir sonuç doğmuştur.

Millet Meclisi Genel Seçimleri, yenileme ve ara seçimleri, mahallî idareler seçimleri gibi, sebeplerle her yıl gerek siyasi partiler gerekse Yüksek Seçim Kurulu ve seçim kurulları ile hükümetçe pek çok iş saati harcanmakta, siyasi iktidarı doğrudan doğruya tayin etmeyen ve sadece seçmen eğilimlerini göstermek bakımından fayda sağlanması umulan seçimlerde yıldan yıla seçmen vatandaşta ilgi azalması işaretleri de görülmeye başlamıştır. Millet iradesine dayanan Parlömanter demokrasilerde iktidar ve muhalefet olarak siyasi güçlerin meşruiyet temellerinde seçime katılma oranının düşüklüğü yönünden bir zayıf meydana gelmesi şüphesiz caiz görülemez.

Bundan başka, seçim külfeti ve masrafları da; sınırlı imkânlarla hızlı bir kalkınma çabası içinde olan memleketimiz için önemsiz bir konu sayılamaz.

Bu sebeplerle, Türkiyede 1964 den bu yana doğmuş olan fiili durumu Anayasa esprisine uygun bir şekilde düzeltmek, başka bir deyimle seçimlerin her yıl değil, iki yılda bir yapılmasını sağlayıcı hukukî esasları meydana getirmek gerekli görülmüştür. Bu husus siyasi partiler tarafından 1969 Genel Seçimleri münasebetiyle yayımlanan seçim beyannâmelerinde ve yapılan resmî konuşmalarda da açıkça ifade edilmiştir.

İlişik kanun teklifi ile Anayasanın 73. maddesinin 3. fıkrasında değişiklik, Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimleri ile, Milletvekili Genel Seçimi arasında bir bağlantı kurmakta ve halen bozulmuş bulunan seçim takvimini düzeltmeye elverişli bir esas getirmektedir. Böylece yenileme seçimleri ya Milletvekili Genel Seçimleri ile bir arada olacak veya genel seçimlerin yapılmasından sonra gelen ikinci yılda ve Seçim Kanununun belli ettiği tarihte yapılacaktır.

Bu bakımdan Anayasanın 74. maddesinde öngörülen sebeple milletvekili seçiminin geriye bırakılması yahut 69. ve 108. maddelerinde belirtildiği üzere Milletvekili seçimlerinin öne alınması hallerinde de her yıl seçim yapma zarureti artık doğmayacaktır.

Kanun teklifinin 2. maddesi, 73. maddedeki değişiklik sebebiyle, 7 Haziran 1970 tarihinde yapılması gereken Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimlerinin de ertelendiğini açık hükme bağlamış bulunuyor.

Cumhuriyet Senatosunun üçte bir üyesinin yenilenmesi ile ilgili böyle bir erteleme, 1964 uygulaması ile meydana gelen ve gerçekte Anayasa esprisine aykırı olan her yıl seçim yapılmasının sakıncalarını giderici hukuki tedbir niteliğindedir. Böylece Cumhuriyet Senatosu bundan sonraki yenileme seçimleri de Milletvekilleri seçimlerine bağlı olarak her her yıl seçim yapılması gibi sakıncalı bir duruma tekrar düşülmeksizin ileriye doğru düzenlenmiş olmaktadır.»

17/4/1970 t. ve 1254 s. K. ile değiştirilen 3. ve 4. fıkralardan sonra 73. md. şu şekle girmiştir:

d) Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi.

Madde 73 — Cumhuriyet Senatosu üyeliği süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir.

Cumhuriyet Senatosunun genel oyla ve Cumhurbaşkanıınca seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir.

Millet Meclisi Genel Seçimlerinin yapılacağı yenileme seçimleri, Millet Meclisi Genel Seçimleri ile birlikte ve raslamayanları ise, genel seçimlerden sonra gelen ikinci yılda, genel seçimler için kanunun belirttiği ayda yapılır.

74 üncü maddeye göre seçimlerin geriye bırakılması yahut 69 uncu veya 108 inci maddeye göre, seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi hallerinde Cumhuriyet Senatosunun yenileme seçimleri de Millet Meclisi seçimleri ile birlikte yapılmak üzere, geriye bırakılmış veya öne alınmış olur. Bundan sonraki Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimleri 3 üncü fıkra hükümlerine göre yapılır.

Cumhurbaşkanıınca seçilen üyelerin süresi biter veya bu üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olursa, Cumhurbaşkanı bir ay içinde yeni üyeleri seçer.

Boşalan bir üyeliğe seçilen bir kimse yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar»

Yenileme seçimlerinin geriye bırakılması.

Geçici Madde 11 — 7 Haziran 1970 tarihinde yapılması gereken Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimleri, Anayasanın 73 üncü maddesinde yapılan değişiklik sebebiyle geriye bırakılmıştır.

Bu iki değişiklik ile sadece Senatonun 1/3 üyesini yenileme seçimleri geriye bırakılmış bulunuyordu. Seçimin hangi tarihte yapılması ise, ayrıca bir Anayasa değişikliği ile tesbit edilmiştir. Yukarıya aldığımız 73. md. nin 3. fıkrası gereğince 1971 Ekim ayı içinde, Millet Meclisi için ara seçimleri ile birlikte yapılacak seçimler, yeni bir Anayasa değişikliği ile 1973 yılına ertelenmiştir.

20 Eylül 1971 t. ve 1488 s. lı K. ile (21) Anayasaya eklenen Geçici 12. md. hükmü bu hususta şu hükmü getirmekteydi:

«Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisindeki boş bulunan üyelikler için 10 Ekim 1971 gününde yapılacak seçimler, 12 Ekim 1973 de yapılması gereken milletvekilleri genel seçimiyle birlikte yapılmak üzere, ertelenmiştir. Cumhuriyet Senatosu üyelerinden süresi dolanların üyelik sıfatları, seçim yapılınca kadar devam eder.

Cumhurbaşkanınca seçilen üyelere süresi dolanlar hakkında 73 üncü maddenin 5 inci fıkrası hükmü uygulanmaya devam olunur»,

İşte böyle bir değişiklikten sonra, Cumhuriyet Senatosunun 1970 yılında yapılması icab eden 1/3 yenileme seçimlerinin, ancak 14 Ekim 1973 tarihinde yapılması mümkün olabilmıştır. Böyle bir değişiklik, 1964-1968 arasında seçilen senatörlerin 6 yıldan fazla zaman (9 yıl) üyelik yapmasını sağlamışsa da, memleketimizi her sene seçim yapılması külfetinden de kurtarmıştır.

(21) Bkz. R.G. 22/4/1970-13.478. Bilindiği gibi, Anayasada esasen bir Geçici 11. md. bulunmaktaydı. Bu 11. md. 1188 s. K. ile (R.G: 12/11/1969-13.349) kaldırılmıştı. Bundan sonra, yukarıya aldığımız Geçici 11. md. 1254 s. K. ile konulmuştur. Ancak birinci Geçici 11. md. Anayasa Mahkemesinin 1188 s. K. nu iptal etmesiyle tekrar yürürlüğe girmiştir. (Bkz. 1971/1-31 E.K. s. lı kararı: R.G. 7/6/1971-13.858).

Böylece Anayasada iki Geçici 11. md. yer almıştır. Bu duruma da Anayasada yapılan 7. değişiklik son vermiştir. 16/4/1974 t. ve 1801 s. K. (R.G. 22/4/1974-14.866) ilk Geçici 11. md. yi yürürlükten kaldırdığından, yukarıda verdiğimiz, 1254 s. K. ile eklenen Geçici 11. md. kalmıştır.

IV — 1973 Seçimleri

1 — Genel Olarak

Bu seçimler Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu 1/3 üyelerinin yenilenmeleri için yapılmıştır. 1968 yılında yapılan Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçimlerinden sonra seçimler, yukarıda belirttiğimiz gibi, ileriye atılmıştı. Millet Meclisi için ise, zaten normal seçim devresi gelmiş bulunuyordu. Ayrıca Eskişehir, Sivas ve Urfa'da boşalan milletvekillikleri için ara seçimi yapılmıştır (22).

Yüksek Seçim Kurulu Cumhuriyet Senatosu 1/3 yenileme seçiminin 304. s. K. nun arkasındaki Listedeki C grupuna giren illerde yapılacağını kararlaştırmıştır (23). Çünkü bu illerde 1964 yılında yenileme seçimi yapılmıştı. A. hükmü icabı (md. 73/2) Cumhuriyet Senato üyeliği süresi 6 yıl olmasına rağmen, üçte bir yenileme seçimleri iki defa ertelendiğinden, ancak bu yıl yapılabilmektedir. Bu duruma yukarıda temas ettik. 1966 yılında yenileme seçimi yapılmış B grupuna giren illerde de, Anayasaya göre normal olan 6 yıllık müddet geçmiş olduğundan yenileme seçiminin yapılması icab ettiğine dair itiraz yollu bir başvurmayı Yüksek Seçim Kurulu reddetmiştir (24).

2 — Seçimde tatbik edilen mevzuat

Bu seçimlerde barajsız D'Hondt sistemi tatbik edilmiştir. Bu sistem daha evvel de tatbik ediliyordu. Ayrıca 13/2/1965 t. ve 533 s. K. ile kaldırılan 298 s. K. nun 25-26. md. leri 1783 s. K. ile yeniden konulduğundan, oy pusulalarına tercih işareti konulabilmektedir. Sistem bakımından bu seçimlere has başka bir özellik mevcut değildir. Ancak daha evvel 298. s. K. nun bazı hükümleri 1700 (25) s. lı kanun ile değiştirilmiş, ayrıca 1783 s. K. ile de (26) 648. Siyasi Partiler Kanunu ile bazı seçim kanunlarında değişiklikler yapılmış; bu seçimlerde yine Birleşik oy Pusulası usulü tatbik edilmiştir (533 s. K. ile değişik 298 s. K. md. 78).

(22) Bkz. R.G. 17/9/1973-14.658.

(23) Bkz. 119 s. K. : R.G. 14/4/1973-14.307.

(24) Bkz. 204 s. K.: R.G. 8/5/1973-14.529.

(25) Bkz. R.G. 30/3/1973-14.492.

(26) Bkz. R.G. 8/7/1973-14.588.

Yapılan bu değişikliklerin bir özelliği de Memleketimizde «Daimi Seçmen Kütüklerinin» yapılmasıdır. 13 Mayıs 1973 günü bütün memlekette seçmen yazımı yapılmış, böylece, her seçim sırasında seçmenlerin kaydedilmesi usulü kaldırılmıştır (27). İllerin nüfusunda değişiklikler olduğundan, çıkaracakları senatör ve milletvekili sayısı da yeniden tesbit edilmiştir (28).

3 — Siyasî Partiler

Bu seçimlere katılma hakkı olan siyasî partiler Yüksek Seçim Kurulunun bir kararı ile tesbit edilmiştir (29). Bunlar, alfabetik sıra ile; Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Millet Partisi, Milli Selâmet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Türkiye Birlik Partisidir.

Siyasî Partiler adaylarını, «ön seçim» usulü ile tesbit etmişler ve Yüksek Seçim Kuruluna bildirmişlerdir. Yüksek Seçim Kurulu evvelâ muvakkaten, daha sonra da kesin aday listelerini ilân etmiştir (30).

Siyasî Partilerin Birleşik oy pusulasındaki yerleri de yine Yüksek Seçim Kurulu tarafından tesbit ve ilân edilmiştir (31). Buna göre sıra şöyledir: MSP, CGP, DP, MHP, AP, TBP, CHP.

Seçim tarihinin başlangıcı olan 3/8/1973 tarihinden itibaren, seçim mevzuatının tatbikine başlanmış bu hususta, yapılacak toplantılar ile ilgili esaslar belirtilmiştir (32). Ayrıca kapalı yer seçim propağandaları, oy verme gününden önceki 21. günün sabahından itibaren başlamış (298 s. K. md. 49), radyodaki konuşmaların ise 3 Ekim - 13 Ekim 1973 tarihleri arasında yapılması kararlaştırılmıştır (1783 s. K. ile değişik 298. s. K. nun 52. maddesi) (33).

(27) Bu hususta Yüksek Seçim Kurulunun 1973 yılında neşredilen, 135, 148, 198, 212, 248 ve 374 s. kararlarına bakılabilir.

(28) Bkz. R.G. 19/4/1973 - 14.512; 13/6/1973 - 14.563 (20/6/1973 t. R.G. de düzeltme vardır).

(29) Bkz. R.G. 30/6/1973-14.580.

(30) Bkz. 16 s. karar (R.G. 8/9/1973-14.649) ile 1203 s. Karar (R.G. 17/9/1973-14.658).

(31) Bkz. 909 s. karar (R.G. 26/8/1973-14.636).

(32) Bkz. 1477 s. karar (R.G. 27/9/1973-14.668).

(33) Bkz. 1483 s. karar (R.G. 28/9/1973-14.669).

4 — Seçim Tarihi

Seçim tarihi noktasında enterasan bir hukukî olay görülmüştür. A. nın Geçici 12. md. si gereğince seçimler 12 Ekim 1973 günü yapılacaktı. Ancak bu günün pazara raslamadığı sonradan anlaşılmuştur. Yeni bir Anayasa değişikliği yapmak için, zaman da müsait değildi. Yüksek Seçim Kurulunun 24 s. kararında (34) seçim tarihinin tesbitinde «maddî bir hata» olduğu kabul edilmiş, seçim gününün 14 Ekim 1973 Pazar günü olması gerektiğine karar verilmiştir. Seçimler de Yüksek Seçim Kurulu kararına uygun olarak o gün yapılmıştır.

5 — Partilerin Seçim Programları

Partilerin bir kısmı programlarını Ağustos ayı sonlarına doğru açıklamışlardır. C.H.P. programında; hürriyetlere, bilhassa düşünce hürriyetine geniş yer ayırmış, İnanç hürriyetinin demokrasinin, düşünce hürriyeti kadar vazgeçilmez unsuru olduğunu belirtmiştir. Türkiyenin hukuk düzeninin «bozuk, yavaş ve pahalı» olduğu, «halkçı ve etkin bir kamu yönetimi» kurulması gerektiği ifade edilmiştir. C.H.P. Genel Başkanı, 1973 seçimlerinin «C.H.P. nin iktidar olma umut ve yeteneğini ortaya» koyacağını söylemiş, ayrıca Genel Af çıkaracağını vaadetmiştir (35).

A.P. ise siyasî ve genel af çıkaracağını, tabii senatörlüğü kaldıracağını, Referandum getireceğini, son iki husus için Anayasayı değiştireceğini belirtmiş, halktan. Anayasayı değiştirecek kadar çoğunluk sağlamasını istemiştir. Anayasa ve Parlamento üstünlüğüne inandıklarını belirten A.P., mali mevzuatı değiştireceğini de ifade etmiş, sanayiimizi ihracaata müteveccih hale getireceğini, gecekondulara tapu vereceğini, din eğitimini isteğe bağlı kılacağını, grev ve lokavt kanununu değiştireceğini, pahalılığa kesin çare bulacağını söylemiş, ve «özel milli gençlik plânı vaadetmiştir. Bunun için 4 yıllık» hizmet dönemi istemiştir (36).

D.P. vergi sistemini değiştireceğini, basit ve tatbikatta fert ile devleti karşı karşıya getirmeyecek bir vergi sistemi kuracağını söylemiştir (37).

(34) Bkz. 10/3/1973-14.472.

(35) 28, 29, 31/8, 3/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(36) 11, 12, 15, 18, 20 ve 22/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(37) 15/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

M.S.P. okul kitaplarını değiştireceğini, ilkokulda öğrenciye kâinatın yaratıcısını öğreteceklerini belirtmiştir (38).

T.B.P. ise, din sömürücülerini yeren ifadeler kullanmış, gelirlerin dengeli ve adaletli hale getireceğini belirtmiştir (39).

M.H.P. de, 9 ışık doktrinini tatbik ederek Büyük Türkiye'yi kuracağını belirtmiş, yürütme organının dinamik ve kuvvetli olmasını istemiş, memleketimizde «türklük ülkesi» nün yerleşmesi gerektiğini ifade etmiştir (40).

C.G.P. anarşi ve yıkıcı faaliyetler üzerinde durmuş, bunları kışkırtanların karşısında olduklarını söylemiş, halkın refah seviyesini arttıracaklarını belirtmiştir (41).

Kısaca temas ettiğimiz bu şekilde görüşlerle partiler propağandalarına kuvvet vermişlerdir.

6 — Seçim Propagandaları

Partilerin seçim programlarında göze çarpan iki husus, propağandalarda da yer almıştır: hayat pahalılığı ve anarşik faaliyetler. Dikkat edilirse, seçim propağandalarının ana merkezi bu iki mevzu olmuştur. Partilerin çoğu, anarşik faaliyetlerin sol zihniyet ve parti tarafından kışkırtıldığı propağandasını yapmışlardır. Bu propağandalar çok evvelden başlamış, zamanla şiddetini arttırmıştır (42). DİSK, seçimlerde CHP ye oy verilmesi için çağrıda bulunmuş (43), T.B.P. adayları AYBAR ve TİMİSİ, amaçlarının sosyalist mücadeleyi Mecliste sürdürmek olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, pahalılık ve sefaletten şikâyet etmişlerdir (45). A.P. de C.H.P. yi anarşik faaliyetleri kışkırtmakla itham etmiş, iktidara geldiği takdirde C.H.P. nin «meydanları, yolları ve Meclisi rahatsız edeceğini» belirtmiştir (46).

(38) 16/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(39) 20/9 ve 3/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(40) 3/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(41) 3/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(42) Bu şekildeki propağandanın gelişme seyriinden rahatsız olan T.B.P. İstanbul adayı Prof. Muammer AKSOY, adaylıktan istifa etmiştir (23/8/1973, Cumhuriyet).

(44) 14/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(45) 9/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(46) 12/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

Buna mukabil, diğer partiler A.P. ve C.G.P. yi pahalılığı yaratmakla suçlamışlar, ayrıca din sömürücülüğü yaptıklarını iddia etmişlerdir (47).

Denilebilir ki, partilerin hepsi, pahalılığı kabul etmişler ve buna kendi partilerinin çare bulacağını söylemişlerdir. Bu husus propagandalarda devamlı ve açık şekilde görülmüştür.

Propagandalarda dikkati çeken bir husus da, M.S.P. nin «dinci» bir parti olduğu noktasından hareketle, partilerin kendilerinin de dine karşı olmadıklarını belirtmeleri, «saf ve temiz» müslümanların hiç bir zaman kınanamayacağını ifade etmeleridir. Ancak, din sömürücülüğüne karşı olduklarını zaman zaman belirtmişler, bu konu da diğer iki konu gibi, zamanla propagandaların ağırlık merkezi olmuş, seçim gününe yakın konuşmalarda geniş yer almıştır. Hatta CHP Genel Başkanı «aşırı sol ve aşırı sağ düşünce özgürlüğünü» kuracaklarını belirtmiştir (48).

Seçim propagandalarının sonlarına doğru İsrail - Arap harbi başlamış, gazeteler, propaganda haberlerine eskisinden daha az yer vermeye mecbur kalmışlardır. Bu sebeple, propagandalar biraz kuvvetini kaybeder gibi olmuştur. Ancak gerek radyoda, gerekse daha sonraki günlerdeki propagandalarda, bir harbin «hudutlarımıza yaklaştığı günlerde birlik ve beraberlik» içinde olmamız gerektiği ve reylerin bölünmemesi arzusu istikametinde konuşmalar görülmüştür.

Seçim propagandaları, halkın da sert bir şekilde muhalifleri ile tartışmasına yol açmış, zaman zaman üzücü hâdiseler cereyan etmiştir.

7 — Seçimlerin Seyri

Seçim günü 4 sandık, seçimleri boykot etmiş, birçok kişi yaralanmış, 4 kişi de öldürülmüştür. Oy verme saatleri sakin geçmesine rağmen, sandıkların kapandığı sırada ve bundan sonraki saatlerde çıkan olaylarda üç ayrı yerde dört kişi öldürülmüş, sekiz kişi de yaralanmıştır (49). Seçim neticelerinin münakaşası sırasında da,

(47) Bkz. 9/9, 23/9, 6/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(48) Bilhassa bkz. 30/9/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(49) 15/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

Urfa'da AP. ve CHP. li taraftarları silâhlı çatışmaya girişmişlerdir. İki saat süren çatışmayı, jandarma merkezden aldığı kuvvetlerle güçlkle bastırmış, 6 kişi gözaltına alınmıştır. Sivas'ta bir şahıs baba - oğul iki kişiyi yaralamıştır (50).

8 — Neticeler

Seçimlerde hiç bir parti yarıdan fazlayı elde edememiştir. Bu sebeple seçimin hemen ertesinde koalisyon hükümetlerinden bahsedilmiş, M.S.P. Genel Başkanı: «Şartları bize uygun gelen bir protokolle koalisyon mümkün olabilir» tarzında konuşmuştur (51). C.H.P. Genel Başkanı ise «Koalisyon için önyargımız yok» şeklinde konuşmuştur (52). Seçim neticeleri parti liderleri tarafından çok farklı değerlendirilmiş; her parti, seçimden «bir bakıma kârlı» çıktığını belirtmiştir.

Her iki Meclis 24 Ekim 1973 günü toplanmıştır.

1 — Cumhuriyet Senatosu Üyeleri yapılan 27 ilin tüm seçmen sayısı, oy kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulaları ile siyasi partilerle bağımsızların toplam olarak aldıkları geçerli oy sayıları :

Seçmen sayısı	:	6.761.157
Oy kullanan seçmen sayısı	:	4.412.727
Seçime katılma oranı	:	% 65,26
Geçerli oy pusulası sayısı	:	4.201.557
A.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	1.300.801
C.H.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	1.412.051
C.G.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	246.888
D.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	438.276
M.S.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	516.822
M.H.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	114.662
T.B.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	89.824
(13) bağımsızın aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	82.233

(50) Bkz. 17/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(51) 17/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(52) 17/10/1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

2 — Genel Milletvekili Seçimi yapılan bütün illerdeki seçmen sayısı, oy kullanan seçmen sayısı, seçime katılma oranı, geçerli oy pusulası sayıları ile siyasi partilerle bağımsızların toplam olarak aldıkları geçerli oy sayıları :

Seçmen sayısı	:	16.798.164
Oy kullanan seçmen sayısı	:	11.223.843
Seçime katılma oranı	:	% 66,82
Geçerli oy pusulası sayısı	:	10.723.658
A.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	3.197.897
C.H.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	3.570.583
C.G.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	564.343
D.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	1.275.502
M.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	62.377
M.S.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	1.265.771
M.H.P. sinin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	362.208
T.B.P. nin aldığı geçerli oy pusulası sayısı	:	121.756
(183) bağımsızın aldığı geçerli oy pusulası sayısı :		333.218

3 — Cumhuriyet Senatosu Üyeleri seçimi yapılan 27 ilde toplam olarak siyasi partilerle bağımsız adayların aldıkları geçerli oy pusulalarının, geçerli oy pusulaları toplamına olan oranı :

Adalet Partisi	:	% 30,96
Cumhuriyet Halk Partisi	:	% 33,61
Cumhuriyetçi Güven Partisi	:	% 5,87
Demokratik Parti	:	% 10,44
Millî Selâmet Partisi	:	% 12,30
Milliyetçi Hareket Partisi	:	% 2,73
Türkiye Birlik Partisi	:	% 2,14
(13) bağımsızlar	:	% 1,95

4 — Genel Milletvekili seçimi yapılan bütün illerde toplam olarak siyasi partilerle bağımsızların aldıkları geçerli oy pusulalarının geçerli oy pusulaları toplamına olan oranı :

Adalet Partisi	: %	29,82
Cumhuriyet Halk Partisi	: %	33,30
Cumhuriyetçi Güven Partisi	: %	5,27
Demokratik Parti	: %	11,89
Millet Partisi	: %	0,58
Milli Selâmet Partisi	: %	3,38
Türkiye Birlik Partisi	: %	1,14
(183) bağımsızın	: %	2,82

5 — Siyasi partilerin meclislerde kazandıkları üyeliklerin sayı durumu şöyledir :

	Millet Meclisi	Cumhuriyet Senatosu
A.P.	149	22
C.H.P.	185	25
C.G.P.	13	1
D.P.	45	—
M.P.	—	—
M.S.P.	48	3
M.H.P.	3	—
T.B.P.	1	—
Bağımsızlar	6	1
Toplam :	450	52

6 — Siyasî Partilerin 1969 seçimlerine göre oy farkları şöyledir :

Partiler	1969	1973	Fark
A.P.	4.229.712 (% 46.5)	3.197.897 (% 29.82)	— 1.031.815
C.H.P.	2.487.006 (% 27.4)	3.570.583 (% 33.30)	+ 1.083.577
C.G.P. (G.P.)	597.818 (% 6.6)	564.343 (% 5.27)	— 33.475
D.P.	—	1.275.502	—
M.P.	292.961 (% 3.2)	62.377 (% 0.58)	— 230.584
M.H.P. (C.K.M.P.)	275.091 (% 3.0)	362.208 (% 3.38)	+ 97.117
M.S.P.	—	1.265.771 (% 11.80)	—
T.B.P.	254.695 (% 2.8)	121.759 (% 1.14)	— 132.936
T.İ.P.	243.631 (% 2.7)	—	—
Y.T.P.	197.929 (% 2.2)	—	—
Bağımsız	511.023 (% 5.6)	303.218 (% 2.82)	— 207.805

9 — Bir Karşılaştırma :

14 Ekim 1973 Seçiminin teferruatlı neticeleri Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından henüz neşredilmiş değildir. 1961-1973 arasındaki Milletvekilleri seçimi ve neticeleri hakkında bir karşılaştırma yaparsak şöyle bir manzara karşımıza çıkar :

I — Katılma Oranı :

	1961 (52)	1965	1969	1973
Seçmen sayısı	12.925.395	13.679.753	14.788.552	16.798.164
Oyunu kullanan seçmen sayısı	10.522.716	9.748.678	9.516.035	11.223.843
Seçime katılma oranı	% 81.41	% 71.26	% 64.35	% 66.82
Geçerli oy pusulası sayısı	10.138.035	9.307.563	9.086.296	10.723.658

(52) 1961 yılında bütün yurtta Senato seçimleri de yapılmıştı. Bu seçimlerin neticelerine ait rakamlar sırası şöyledir: 12.926.837; 10.519.659; % 81.37; 10.032.530.

II — Seçim Sonuçları :

Partiler	1961	1965	1969	1973
A.P.	3.527.435 = 158 MV. = % 34.8	4.921.235 = 240 MV. = % 52.9	4.229.712 = 256 MV. = % 46.5	3.197.897 = 149 MV. = % 29.82
C.H.P.	3.724.752 = 173 MV. = % 37.2	2.675.785 = 134 MV. = % 28.7	2.487.006 = 143 MV. = % 27.4	3.570.583 = 185 MV. = % 33.30
C.G.P. (G.P.)	—	—	597.818 = 15 MV. = % 6.6	564.343 = 13 MV. = % 5.27
D.P.	—	—	—	1.275.502 = 45 MV. = % 11.89
M.P.	—	582.704 = 31 MV. = % 6.3	292.961 = 6 MV. = % 3.2	62.377 = — = % 0.58
M.H.P. (C.K.M.P.)	1.415.390 = 54 MV. = % 13.5	280.696 = 11 MV. = % 2.2	275.091 = 1 MV. = % 3.0	362.208 = 3 MV. = % 3.38
M.S.P.	—	—	—	1.265.771 = 48 MV. = % 11.80
T.B.P.	—	—	254.695 = 8 MV. = % 2.8	121.759 = 1 MV. = % 1.14
T.I.P.	—	276.101 = 14 MV. = % 3.0	243.631 = 2 MV. = % 2.7	—
Y.T.P.	1.391.934 = 65 MV. = % 14.0	346.514 = 19 MV. = % 3.7	197.929 = 6 MV. = % 2.2	—
Bağımsız	81.732 (53) = — = % 0.8	296.528 = 1 MV. = % 3.2	511.023 = 13 MV. = % 5.6	303.218 = 6 MV. = % 2.82

(53) Bağımsızlar Cumhuriyet Senatosu Seçimlerinde 39.558 oy almışlar, üyelik kazanamamışlardır.

III — 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları
(Şehir ve köyler itibariyle oy dağılımı)

Partiler	Şehir	Köy
A.P.	% 46.9	% 46.4
B.P.	% 2.4	% 3.0
C.H.P.	% 32.9	% 24.7
G.P.	% 4.1	% 7.7
M.P.	% 2.8	% 3.5
M.H.P.	% 3.0	% 3.0
T.I.P.	% 2.8	% 2.6
Y.T.P.	% 1.7	% 2.6
Bağımsız	% 3.7	% 6.5

Bu rakamları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1 — Memleketimizde seçimlere katılma oranları düşmektedir. 1961 seçimlerinde % 81.41 olan nisbet, % 66.82 ye kadar düşmüştür. Sadece 1969 seçimlerinden sonra % 2 civarında bir artış göstermiştir.

Seçmenlerin seçime katılınamalarının çeşitli sebepleri vardır. Memleketimiz bakımından mesut sebepler arasında, 1964 yılından beri her sene seçim yapılması ve seçmenlerin bıkması, herhalde en başta zikredilmelidir. 1969 dan sonra, ancak 1973 de yapılmış, bu sebeple, katılma oranı yine yükselmiştir.

2 — Siyasi partilerden AP. nin oylarında bir düşme olduğu görülmektedir. 1961 seçimlerinden sonra büyük bir artış gösteren oylar, daha sonra düşmeye başlamış, son seçimde % 16.68 lik bir azalma olmuştur. Bunun sebepleri üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ancak seçim sosyolojini ihtiva eden araştırmalar yapılmadığından kesin şeyler söylemek mümkün değildir. Bu mevzuda üzerinde en çok durulan, sağ partilerin bölünmesi ve yeni sağ partilerin ortaya çıktığıdır. Ancak, illere göre rakamlar kıyaslanırsa bu görüş tam mânası ile desteklenemez (54). CHP. oylarında evvelâ bir düşme, 1973 seçimlerinde ise bir artış müşahade ediliyor. Bu artış hakkında

(54) Bkz. Dr. Erhan KARAESMEN, 1973 Seçimleri ile ilgili Sayısal Gerçekler, 27.10.1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.